

חבל נחלתו

המתיבות ובעל העיטור דחולקים **אפילו בדבר שאין לו קצבה כיון ששינה**, וכ"כ הנ"י פ' הגוזל בשם הרא"ה וכן נ"ל עיקר בש"ס. ואע"ג דקי"ל כר' יודא דשינוי אינו קונה מ"מ כיון שבגרמת השליח ששינה הרווח – חולקים. אף שרבו הפוסקים הלא המה: הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ורש"י ותוס' ושאר פוסקים שפסקו כהטור והמחבר, אך נ"ל דיכול המוחזק לומר קים לי כבעל מתיבות ובעל העיטור והרא"ה¹... ונראה בש"ך שלא חילק בין דבר שיש לו קצבה לדבר שאין לו קצבה.

כידו, אבל נכשיו ששינה הרי הוא גרם אותו ריוח וכן המעות גרמו לפיכך חולקין".
עולה שהירושלמי, והרא"ה בעקבותיו, חולק על הבבלי וסובר שלפי ר' יהודה אם השליח שינה והרויח במעות המשלח יותר מהשליחות המקורית – הרווח משותף בין שניהם משום שזה גרם לו במעותיו וזה בשליחותו. וכאן בניגוד להשלמה והמאירי לא חילקו בין דבר שיש לו קצבה לאין לו קצבה.
ו. השו"ע [קפ"ג, ה'] פסק כרי"ף.
אבל הש"ך [ס"ק י'] כתב: "ודעת בעל

סימן עח

הצורך בידיעת מוכר עבור מי המכר

שליח שקיבל מעות ממשלחו לקנות לו דבר מה – שינה מדעת משלחו (לקנות חטים וקנה שעורים). ומסיק ר' יוחנן אליבא דר' יהודה שאם היה רווח בעיסקה חולקים השליח והמשלח. היינו אע"פ שהשליח כבי' עקר את שליחותו, בכ"ז כיון שלא קנה לעצמו המקח של שניהם.
בגמרא ישנה קושיה על ר' יוחנן: "מחכו עלה במערבא לר' יוחנן אליבא דר' יהודה וכי מי הודיעו לבעל חטין שיקנה חטין לבעל מעות". היינו, כיצד קנה המשלח [בעל המעות], הרי מצד הקונה-השליח ישנה לכאורה עקירת השליחות, ומצד המוכר הרי אינו מתכוין להקנות לבעל המעות שהרי הוא נפגש עם השליח.

שאלה

ראובן ביקש ממשה שיקנה עבורו ספר מסויים, משה קנה עבור ראובן במעותיו שלו. לאחר הקניה אבד הספר באונס טרם שהגיע ליד ראובן. האם מוטל על ראובן לפצות את משה, או שמשה הוא הנפסד.

תשובה

צריך לברר למי נקנה החפץ בשעת הקניין, האם למשלח או לשליח. ושאלה נוספת העולה מתוך הברור: האם המוכר צריך לדעת למי הוא מקנה?

א. המקור בש"ס והשאלות העולות ממנו

בב"ק [ק"ב ע"ב] הגמרא מביאה מקרה בו

1. בנתיבות המשפט [ס"ק ח'] כתב שדברי הש"ך לא נראו לו, שכיון שהשליח שינה מהוראת המשלח הרי המעות הן פקדון אצלו, ושליח שקנה במעות פקדון הרווח למשלח. ואולי חולקים כשהתכוון לקנות אדעתא שיהיה לאמצע.

חבל נחלתו

4. כמי לפסוק!?

ב. כיון שיש כונת שליח אי"צ דעת מוכר

מדברי הראב"ד [בשטמ"ק] נראה שרוב שמואל טוען כנגד בני מערבא – לדעתכם, שצריך דעת מוכר אף בחטים וחטים יצטרכו כן, וזה לא שמענו. ומכאן שאף אם שליח שינה מדברי משלחו אי"צ דעת מוכר, ודי בהקנאת השליח עבור משלחו. על כך מתקיפו ר' אבהו – אין הדברים דומים במקום שהשליח לא שינה מדברי משלח לכו"ע אי"צ דעת מוכר אבל במקום ששינה צריך להודיעו כדי שיקנה לבעל המעות, שהרי לא היתה יכולת לשליח להקנות עבורו. ובכך תומך ר' אבהו בדברי מערבא. ר' אבהו הביא ראיה לדבריו ממקדיש כסות אשתו ובניו שלא הודיעו למוכר שיצבע עבורם ובכ"ז הבגד קנוי להם, ואינו מוקדש, ועל כך משיבו ר' אבהו שאין הטעם משום כן אלא משום שאין דעתו להקדיש בגדי אשתו. ונראה מן הדברים שהתקבלו דברי ר' אבהו על החילוק בין שליח שעשה שליחותו לשליח ששינה מדברי משלחו¹. ובכל מקרה ששליח לא שינה מדברי משלחו המקח נקנה למשלח. (ואף אי"צ בשליחות אלא די ברצון לזיכוי עבור אחר).

הרמ"ה [שטמ"ק] מפרש יותר. ז"ל: "וליתא לדברי אלעזר ודבני מערבא דאמרי כל היכא דשני שליח בזביני כי קני לנפשיה הוא דקני, דמי הודיעו לבעל החטים שהקנה חטים לבעל המעות. חזא, דהא קיימא לן

מתרץ-מקשה על קושיה זו רב שמואל בר ססרטי: "אי הכי אפילו חטין וחטין נמי לא?" – כלומר, אם לפי הבנתך המוכר חייב לדעת למי הוא מקנה את המכר, אף שליח שלא שינה לא יקנה המקח למשלח! אלא מכאן שהשגת בני מערבא אינה נכונה.

מתרץ ר' אבהו: "שאני חטין וחטין דשליחותיה קעביד, וכי בעל הבית דמי. תדע דתנן אחד המקדיש נכסיו ואחד המעריך את עצמו אין לו בכסות אשתו ולא בכסות בניו ולא בצבע שצבע לשמן ולא בסנדלים חדשים שלקחן לשמן. ואמאי לימא הכא נמי, מי הודיעו לצבע שיקנה צבעו לאשה, אלא לאו משום דאמרינן דשליחותיה קא עביד וכיד אשתו דמי, הכא נמי שליחותיה קא עביד וכיד בעה"ב דמי".

בא ר' אבהו ודוחה את ראיית ר' אבהו מהקדש, שהטעם אינו משום שכבר נקנה להם, אלא משום שאין כוונתו של מקדיש על מה שברשות אשתו ובניו.

צריך עיון איך ללמוד את המו"מ בגמרא: 1. מה טוען רב שמואל בר ססרטי כלפי דברי בני מערבא האם הוא חוזר ומחזק את דברי ר' יוחנן (מכיון שבחטים וחטים אי"צ דעת מוכר ה"ה בחטים ושעורים).

2. האם ר' אבהו קיבל את סברת בני מערבא שצריך ידיעת מוכר במידה והשליח משנה.

3. האם ר' אבהו חולק בשיטה על ר' אבהו, וחוזר לדעת ר' יוחנן, או שבא אך לדחות את ראיית ר' אבהו אבל בשיטה מצטרף לדעתו.

1. ואולי בפרטיות לגבי שליח בחטים ושעורים שאין השינוי מוחלט אף לראב"ד אין מקום לדברי בני מערבא.

חבל נחלתו

משיכה ואמר לעצמי כיוונתי לקנות, אינו נאמן. **אף ע"ג דיהיב שמעון דמיס שלו** – קנייה ראובן ויהיב לשמעון זוזי **דכמאן דאזפינהו דמי**."

וכ"פ המהרי"ח [הג' אשרי פ"ט סי' י"ח] ומהרי"ח אומר דהאי דמסיק דכל המקדיש נכסיו נעשה כמי שהקנה וכו' דמשמע דוקא מקדיש ומעריך איכא למימר הכי, אבל גבי בע"ח לא. ונראה דדיחויא בעלמא היא אלא ה"ה דבע"ח נמי לא גבי מכסות אשתו ובניו ומכל הנך דחשיב במתניתין וטעמא **משום שבלקחתו לשמן זכו בהו דשליחותיהו קעביד** כדמשני מעיקרא וה"ה מוכר נכסיו לא מכר זכותן."

וכ"פ בשולחן ערוך חו"מ [סי' קפ"ג ס"ד]: "ראובן שאמר לשמעון: זבין לי האי מידי, וזבין ליה סתמא, קנייה ראובן משעת משיכת שמעון. ואף על פי שחזר שמעון אחר משיכה ואמר: לעצמי כיונתי לקנות, אינו נאמן, אע"ג דיהיב שמעון דמיס שלו, קנייה ראובן ויהיב לשמעון זוזי." מדבריהם משמע שהושבה לגמרי טענת בני מערבא. ואי"צ בדעת מוכר ואף שהמוכר כוונתו סתומה די בכונת השליח לקנות עבור אחר².

בעלמא הכל לבעל המעות, ותו דהא קיימא לן בפרק קמא דסנהדרין דכל היכא דאמרינן מחזכו עלה במערבא רבי יוסי בר' חנינא ורבי אלעזר תרווייהו תלמידי דרבי יוחנן הוו, ואין הלכה כתלמיד במקום הרב. הילכך הא דתנן אחד המקדיש נכסיו ואחד המעריך את עצמו אין לו לא בכסות אשתו ולא בכסות בניו ולא בסנדלים חדשים שצבען לשמן וכו' משום האי טעמא הוא, **דכי צבעינהו וזבנינהו מעיקרא אדעתא דידהו וזבנינהו וכידם דמי מההיא שעתא זכו בהו**, ולא אמרינן מי הודיעו לצבע שהקנה צבע לאשה לא שנא שני שליח ולא שנא לא שני שליח כי טעמיה דרבי יוחנן ושנויא דרבי אבא ליתא."

עולה מדבריו שאף אם השליח שינה – אם בכונתו היה להקנות למשלחו המקח נקנה לו. ואין הבדל אם קונה במעותיו או במעות משלחו, ואין צורך בדעת המוכר.

וכך מביא הטור [הוי"מ סי' קפ"ג]: "כתב הרמ"ה: ראובן שאמר לשמעון זבין לי האי מידי וזבין ליה **סתמא קנייה ראובן משעת משיכה**, דכיון דא"ל זבין לי לזבנא מעליא קא מכוין, וכמו דא"ל זכה לי דמי, ואפילו שחזר שטעון [אצ"ל: וטען או שמעון] אחר

2. וכך מבאר המחנה אפרים [שלוחין י"ח] את שיטתם: "דר' יוחנן ור' שמואל בר שסטרי ס"ל דבין היכא דשינה בין היכא דלא שינה קנה המשלח ולא בעינן שיודיעו למוכר, אלא כיון דדעתו של שליח לקנות למשלח קנה דשליחותיה קא עביד. ובני מערבא ס"ל דלא אמרינן שליחותיה קעביד כי אם דוקא היכא דלא שינה כגון חטים וחטים ור' שמואל היה מכריח דלא בעינן שיודיענו למוכר מחטים וחטים, וזה הוא כונת ר' שמואל בר שסטרי במאי דקאמר אי הכי חטים וחטים נמי מי הודיעו וכו' ובני מערבא אמרו שאני חטים וחטים דשליחותיה קא עביד תדע וכו' ור' אבא דחי לה דאין ראייה משם וכו' כלומר וכיון דאין ראייה אם איתא דבעינן הודעה אפילו בחטים וחטים בעינן שיודיענו למוכר אלא ודאי דלא בעינן הודעה וכיון דלא בעינן הודעה בחטים וחטים הוא הדין בחטים ושעורים."

חבל נחלתו

ג. דעת מוכר להקנות למי שבעל המעות מתכוון לקנות

הרשב"א [חידושים] דעתו במסקנה למעשה כרמ"ה ז"ל: "ומיהו למסקנא הא איפריקא קושיא דבני מערבא, דטעמא משום דדעתו של שליח לזכות לבעל המעות כדקני ליה בחטים וחטים, וכאתקפתיה דרב שמואל בר סיסטראי³... וכן בהמשך: "זי"ל דלר' יוחנן... לעולם דעת המוכר למכור למי שהמעות שלו, למי שדעת בעל המעות לקנות לו, שהרי כל שהלוקח לוקח סתם הרי הוא אצל המוכר כלוקח בפ"י לעצמו, ואפילו הכי הוי לדעת ר' יוחנן לבעל המעות... ואף שהסיק כרמ"ה מודגש בדבריו שישנה דעת מקנה ההולכת אחר מי שדעת השליח לקנות עבורו.

ד. כוונת מוכר להקנות לבעל המעות

פירוש אחר בסוגיא כתב רבנו פרץ בשם ר"י ועיקרו שרב שמואל ובני מערבא חלקו בשתי שאלות. לפי ר' שמואל החפץ נקנה למשלח לא בגלל כונת שליח אלא בגלל כונת מוכר. וכונת המוכר להקנות לבעל המעות. חולק עליו ר' אבהו וסובר שדעת בעל המקח להקנות למי שנותן לו את המעות, והמקח נקנה למשלח משום שיד שליח כיד משלחו כל זמן שעושה לו שליחותו.

ז"ל ר"פ: "דמשום דשליחותיה קעביד אין סברא לרב שמואל שיועיל כלל, אלא ודאי

מאי אית לך למימר דלהכי מהני בחטין וחטין לכולי עלמא... משום דאמרינן בעל המקח דהוא בעל החטין אין דעתו להקנות אלא לבעל המעות, ולא לשליח שנותן לו המעות. דאע"ג דאינו יודע שהוא שליח מכל מקום דעתו סתמא להקנות לבעל המעות, והואיל וכן א"כ חטין ושעורין נמי קני בעל הבית מהאי טעמא אע"ג דלאו שליחותיה קעביד. והשתא שני ליה ר' אבהו דלעולם דעת בעל החטין להקנות למי שנותן לו המעות ולא לבעל המעות ומכל מקום קני בחטין וחטין דנהי דלא הקנה בעל החטין לבעל המעות מכל מקום קני בזכיית השליח דיד השליח כיד בעה"ב דמי משום דשליחותיה קעביד כיון דלא שינה⁴... וכיון שפוסקים כר' שמואל – כוונת בעל המקח היא העיקרית, ובמקום שקונה במעותיו לאחר צריך להודיע למוכר.

ה. ראשונים נוספים המצריכים דעת מקנה

עפ"י פירוש ר"י בסוגיא מתבארים היטב דברי רבינו ירוחם שהובא ע"י הבית יוסף [סי' קפ"ג ס"ק ד']: "כתב רבינו ירוחם בנתיב כ"ח [ריש חלק א'] 'ואם הקנה במעותיו ומתכוין לזכות לחבירו לא קנה חבירו אפילו אם אמר בפני עדים לצורך חבירי אני קונה במעותי אלא אם כן הודיעו למוכר בפרק ט' קמא' עכ"ל". הב"י מתקשה בדבריו שאין זה מפורש בש"ס אצלנו, והש"ך תרצו שרבנו ירוחם הביאו מפסקי הרא"ש⁵ שיובא להלן,

- ונראה שלפי הרשב"א נדחו דברי ר' אבהו ולא אך דחיית ראייתו, ואין הבדל בין חטין וחטין לחטין ושעורים ובכל מקרה שכונת השליח להקנות למשלח – קנה.
- ר"י ממשיך ומבאר את ראיית ר' אבהו מצבעי, ששם דעת בעל המקח להקנות משום בעל המעות לא תועיל. ולפי"ז תשובת ר' אבא המסלקת את ראיית ר' אבהו – מסייעת לר' שמואל ודוחה את דעת ר' אבהו.
- כפירוש ר"י מתבאר בדברי הרא"ש [שטמ"ק ב"ק]: "אי הכי חטים וחטים נמי דסלקא דעתין דרב

שה

חבל נחלתו

זאת לולא תירוצו של ר' אבא לגבי מקדיש היינו אומרים שהבגדים הצבועים לא נקנים לאשתו ובניו אלא הם שייכים לבעל משום שהוא בעל המעות.

וכ"כ בקצות החושן [סי' קפ"ג ס"ק ג']: "ומבואר מדבריו דאפי' לדין דליתיה דבני מערבא היינו דוקא היכא שהמשלח נותן מעותיו ויד השליח כיד בעה"ב, אבל היכא דליכא מעות אלא שהשליח קנאו במעותיו ודעתו לזכות לו ודאי בעינן הודעה למוכר, ומש"ה גבי צבע אין האשה קונה כיון דלא נתנה מעות וליכא הודעה לצבע".

ו. הש"ך [סי' קפ"ג ס"ק ב'] לאחר שהביא דברי רבינו ירוחם וענה להשגת הב"י כתב: "גם בד"מ [הארון] כ' וז"ל ומ"ש הטור כמאן דאזפינהו דמי [שיטת הרמ"ה], הוא שלא כדברי ר"י נתיב כ"ח ח"א דאפי' אם קנה במעותיו ומתכוין לחבירו לא קנה חבירו אפי' אמר בפני עדים לצורך חבירי אני קונה במעותי אח"כ (צ"ל אא"כ) הודיעו למוכר ע"כ. וב"י כ' דגם דעת הרא"ש אינו כדעת ר"י עכ"ל ד"מ. וזה אינו וכמ"ש, גם ממ"ש הטור כמאן דאזפינהו דמי אין ראייה דשאני התם דא"ל זיל זבין לי כן נ"ל ודו"ק".

אולם עפ"י פירוש ר"י זה עולה מהסוגיא גופה.

עפ"י פירוש ר"י לסוגיא ניתן להבין את דברי הרא"ש [ב"ק פ"ט י"ח]: "מי הודיענו לבעל חטין שיקנה חטין לבעל המעות, וליתיה לחוכא דבני מערבא דאנ"ג דשני שליח, מ"מ אינו מתכוין לקנות ודעתו לזכות לצורך בעל המעות, ואנ"ג שבעל החטין מזכה החטין לשליח, יד שליח כיד בעה"ב שהוא מתכוין לזכות, ולא בעינן שידע בעל החטין שהוא זוכה לבעל המעות, ואף ע"ג דרבי אבא משני הך משנה דערכין אליביה דבני מערבא, דאי לאו דכל המקדיש נכסיו אין דעתו על כסות אשתו ובניו הוי אמרינן מי הודיע לצבע, שאני התם כיון שהצבע מזכה לבעל האשה אפילו אם ירצה הבעל לזכות לאשתו בגד הצבוע אין אדם זוכה בשלו לאחר אם לא יזכה לו על ידי אחר. הלכך צריך רבי אבא לתרץ כל המקדיש נכסיו אין דעתו על כסות אשתו ובניו, אבל הכא השליח זוכה לבעל המעות".

הרא"ש קובע שאין הלכה כבני מערבא וכיון שהשליח אינו מתכוין לזכות לעצמו אלא לבעל המעות, המקח נקנה לו. לעומת

שמואל דלאו משום דעביד שליחותיה אלא סבירא ליה דבכל שעה דעת המוכר להקנות המקח לכל מי שהמעות שלו, ורבי אבהו השיב דשאני חטים וחטים וכו'. תדע דאין הטעם משום דדעתו לקנות לכל מי שהמעות שלו דתנן אחד המקדיש וכו', הכא מי הודיע לצבע שיקנה צבעו לאשה, אי אמרת בשלמא דקנתה מטעם דהוי שלו הוה ניחא אף על גב דלא עבידתיה שליח – זכין לאדם שלא בפניו, אלא אי אמרת דעתו לקנות לכל אותם שהמעות שלו הרי המעות של הבעל הן אם כן קנה הוא הצבע אמאי אינו קדוש". ולהלן נעיין בדבריו בפסקיו.

6. לכאורה, נימוקו של הרא"ש לדברי ר' אבא הוא אינו מחמת "מי הודיע לצבעי יקנה צבעו לאשה", אולם נ"ל שזה עומד ביסוד לימודו שצריך את כוונת המוכר להקנות לבעל המעות, כפי שעולה מדבריו בשטמ"ק. היינו הסיבה שצריך דעת מוכר מפני שאינו יכול להקנות את שלו לאחר אלא ע"י שלישי. אם אי"צ בכוונת מוכר נמצא שהשליח המקנה ע"י מעותיו הוא גם המקנה וגם הקונה, והמוכר "מחוי" להקנאה. אולם אם מודיעים למוכר שהחפץ עבור אחר, המקנה הוא המוכר והשליח הזוכה עבור האחר ידו כיד אחר.

חבל נחלתו

היינו הד"מ כתב שדברי רמ"ה חולקים על רבנו ירוחם. לפי הרמ"ה שליח שקנה במעותיו למשלח המקח נקנה למשלח. ואילו לפי רבנו ירוחם, אין המקח נקנה ללא הודעה למוכר שהוא נקנה עבור אחר. ונראה שאף הרא"ש לפי דברי הקצות חולק על הרמ"ה, שלפי הרמ"ה קונה במעותיו ללא הודעה למוכר עבור אחר, ואילו לפי רבנו ירוחם אינו קונה⁷. ואף הש"ך כתב כקצות שהרא"ש אינו חולק על רבנו ירוחם.

מסקנות להלכה

א. לכל הפוסקים שליח ובידיו מעות של

משלח אי"צ להודיע למוכר עבור מי הוא קונה, ובקנייתו נקנה המקח למשלח. ב. שליח הקונה במעותיו עבור משלח לפי הרמ"ה אי"צ להודיע למוכר שקונה עבור המשלח, ולפי ר"י והרא"ש ורבינו ירוחם צריך להודיע⁸. ג. הזוכה לאחר וקונה עבורו במעותיו (של שליח) לפי הרא"ש ורבינו ירוחם צריך להודיע למוכר, ולראשונים אחרים אינו מבורר.

וכאמור לגבי השאלה ששאלנו בראש הבירור, זוהי מחלוקת ראשונים האם הספר בזמן שאבד היה שייך לראובן (המשלח) או למשה (השליח) והמוציא מחבירו עליו הראיה.

7. הש"ך רוצה להשלים בין דעת רבנו ירוחם לדעת הרמ"ה, ולומר שהרמ"ה דיבר במבקש משליח שיקנה במעות השליח שא"צ הודעה למוכר, ורבנו ירוחם דיבר בקונה מעצמו במעותיו לאחר. ואף רבנו ירוחם יסכים שאם קונה בשליחות אי"צ הודעה. אולם עפ"י לימוד ר"י בסוגיא עולה שכיון שכוונת המוכר להקנות לבעל המעות בין אם עושה זאת מעצמו ובין בשליחות צריך הודעה למוכר. ולפי הסברא בדעת הרא"ש שהובאה בהערה לעיל ג"כ מבואר שאין לומר כן. וכן נדחים לענ"ד דברי ערוה"ש [קפ"ג, ד].
8. וכ"נ בקצות החושן. ולפי שיטת הש"ך וערוה"ש אי"צ להודיע.